

Problemy organizacji strażniczych w Polsce

KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich
na lata 2018–2030 PROO

Rządowy Program
Rozwoju Organizacji
Obywatelskich
na lata 2018–2030

PROO

Zapewne każdy, kto pracuje na rzecz organizacji strażniczej potwierdzi, że nie jest łatwo być watchdogiem. Wymaga to wytrwałości, cierpliwości, ciągłego rozwoju. Efekty nie przychodzą od razu a czasami nie przychodzą wcale. Do tego dochodzi walka z urzędami i biurokracją oraz problemy z finansowaniem. Rodzaj problemu z jakim muszą się mierzyć watchdogi w trakcie swojej działalności zależy w głównej mierze od tego jakim obszarem się zajmują. Inne wyzwania napotykają organizacje strażnicze zajmujące się np. realizacją zadań politycznych, a inne kolekcjonerów danych. Należy podkreślić też, że zupełnie inaczej działają małe i lokalne organizacje, a inaczej ogólnokrajowe.

Finansowanie działań strażniczych

Finansowanie działań strażniczych jest problemem zarówno w przypadku małych jak i dużych organizacji. Co prawda, czasem może mieć on nieco inne podłoże, ale nie da się ukryć, że pieniądze stanowią być może główne wyzwanie. Problemem dużych organizacji jest uzależnienie od grantów. Kiedy kończy się finansowanie, takie organizacje nie mają funduszy na swoje działania, ale mogą liczyć na wsparcie osób prywatnych. W przypadku organizacji zlokalizowanych w mniejszych miejscowościach, takie wsparcie bardzo często nie jest możliwe lub jest nieznaczne. Dla jednych i drugich co jakiś czas pojawiają się szkolenia dotyczące wsparcia rozwoju edukacji fundraisingowej. Jednym z nich był projekt edukacyjny pn. „Niezależne finansowanie – silniejsze organizacje strażnicze” prowadzony w latach 2016–2018 przez Fundację Akademii Organizacji Obywatelskich. Projekt został dofinansowany ze środków Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich.

Finansowanie działań strażniczych cd.

Z kolei przykładem wsparcia lokalnych działań strażniczych był konkurs ogłoszony 17 lutego 2022 roku na Witrynie Wiejskiej (portal dla osób aktywnych społecznie i gospodarczo na obszarach wiejskich). Projekt finansowany był z Funduszu Watchdogów Sieć Obywatelska Watchdog Polska. Konkurs miał na celu wsparcie działań strażniczych systematycznych w danej gminie lub konkretnych akcji strażniczych, a także upowszechnienie efektów lub rozwoju instytucjonalnego. Takie programy dotacyjne pojawiają się jednak niezwykle rzadko, przez co organizacje strażnicze borykają się problemem niezależności finansowej. Jej wynikiem jest słabe nagłaśnianie działań, brak możliwości zatrudnienia kompetentnej kadry, kiepskie zaplecze techniczne czyli wszystko co prowadzi do niskiej skuteczności działań strażniczych.

Naprzeciw tym potrzebom wychodzi NIW-CRSO (Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społecznego). Instytut został powołany w 2017 roku przez Premiera Piotra Glińskiego, Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego. NIW-CRSO ma służyć rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego, działalności pożytku publicznego i wolontariatu. Jedną z wielu form wsparcia jest PROO (Rządowy Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich) w latach 2018-2030. Na realizację programu w ramach pięciu priorytetów została przeznaczona kwota 585 mln. Do roku 2017 nie powstał tak kompleksowy program wsparcia dla organizacji pozarządowych obejmujący swoim zasięgiem zarówno think-tanki, organizacje strażnicze i media obywatelskie, wspierający zarówno rozwój instytucjonalny, działania długoterminowe czy jednorazowe akcje.

Dostęp do informacji publicznej

„Informacja publiczna” w rozumieniu ustawy o dostępie do informacji publicznej, to: „każda informacja o sprawach publicznych”. Toteż, poprzez szerokie ujęcie znaczenia powyższego terminu, obywatel może zapytać odpowiednie instytucje o sprawy w szerokim rozumieniu. To pozwala na przejrzystość działań państwa. Natomiast jeśli chodzi stricte o dostęp do informacji publicznej, to należy jej szukać w Biuletynie Informacji Publicznej bądź na portalu danych. Może być również udostępniana na wniosek, w drodze wyłożenia lub wywieszenia w miejscach ogólnie dostępnych (m. in. w gablotach, znajdujących się w danym urzędzie gminy/miasta) czy przez zainstalowane w wyżej wspomnianych miejscach urządzeń umożliwiających zapoznanie się z tą informacją.

Są jednak pewne uniwersalne problemy dla każdego typu działalności jak np. dostęp do informacji publicznej. Został on pierwotnie uregulowany w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w 1997 roku, która zagwarantowała dostęp do wiedzy dotyczącej zarówno organów władzy publicznej jak i osób sprawujących taką władzę i innych osób publicznych. Rozwinięciem tego zapisu była ustawa o dostępie do informacji publicznej z 6 września 2001 roku. Określa ona szczegółowo m.in. komu przysługuje prawo do informacji publicznej, podmioty zobowiązane do jej udostępnienia, informacje podlegające udostępnieniu oraz tryb udostępnienia. Informacja o działalności władzy (każdego szczebla) jest podstawowym warunkiem prawidłowego funkcjonowania organizacji strażniczych. Dostęp do takiej wiedzy jest podstawowym prawem każdego obywatela, ale także zapewnia przejrzystość działań władzy, która zarządza publicznym budżetem.

Dostęp do informacji publicznej cd.

Realizacja zadań publicznych powinna być udokumentowana przez prowadzenie odpowiednich raportów, pism, zestawień i innych materiałów świadczących o realnych i skutecznych działaniach. Na tym polu pojawia się mnóstwo problemów. Pierwszym z nich jest brak odpowiedzi, mimo ustawowo przyjętego terminu, który wynosi 14 dni. Bardzo często pojawia się opóźnienie w udzieleniu informacji, co może opóźniać działania organizacji strażniczych lub prowadzić to ich zaniechania (lub przedawnienia się sprawy). Kolejnym problemem jest udzielanie odpowiedzi wskazującej, że wymagana informacja nie stanowi informacji publicznej. W takich przypadkach tworzy się luka prawna, która może być rozwiązana jedynie sądownie. Po reformie w 2011 roku obszar ten w całości przejęły sądy administracyjne, które mogą rozstrzygnąć czy dana informacja jest lub nie – informacją publiczną. Rozstrzygnięcie na korzyść Wnioskodawcy powoduje nic innego jak powrót do początku tego procesu, czyli wyznaczenia 14 dni na udzielenie odpowiedzi przez urząd. Finalnie nawet jeżeli urząd udzielił żądanej informacji często jest ona już bezużyteczna.

Prawo, Państwo, SLAPP

Istnieje jeszcze niestety szereg innych czynników, które utrudniają działania strażnicze. Są one związane z praworządnością, ustawodawstwem i często niestety są barierą nie do pokonania. O ile na duży problem jakim jest finansowanie istnieje kilka rozwiązań jak np. środki prywatne osób zaangażowanych, środki fundacji, fundraising, konkursy grantowe, finansowanie z UE i wiele innych, o tyle na obstrukcję ze strony instytucji państwa nie ma łatwych sposobów. Z jednej strony watchdogi mierzą się z biurokracją, skostniałymi przepisami i tajnością informacji. Z drugiej, spotykają się z nieprzychylnością czy to ze strony instytucji państwowych czy społeczności, w które działają uchodząc za zwykłych „pieniaczy”. Proces stanowienia prawa na poziomie rządowym jest nieprzejrzysty, ponieważ nie ma gwarancji uczestnictwa obywateli i organizacji pozarządowych w konsultacjach nad procedowanymi uchwałami. Obniża to społeczne zaufanie do urzędników i instytucji państwa, i jednocześnie tworzy wyraźną granicę pomiędzy państwem i obywatelami, których głos jest marginalny i może zostać zagłuszony. Na poziomie sejmowym wygląda to nieco inaczej, ale nie budzi optymizmu. Zgodnie z art. 154 ust. 3 stanowi, że: „W posiedzeniu komisji, na zaproszenie prezydium komisji lub jej przewodniczącego, mogą uczestniczyć przedstawiciele organizacji zawodowych i społecznych oraz eksperci komisji, a także inne osoby”. Oznacza to, że zaproszenie przedstawicieli organizacji pozarządowych nie jest obligatoryjne i zależy od dobrej woli prezydium i członków komisji. Brak zaproszenia jest równoznaczny z brakiem możliwości obserwacji stanowienia prawa.

Prawo, Państwo, SLAPP cd.

Wysłuchanie publiczne zgodnie z art. 70a. Regulaminu Sejmu jest możliwe na pisemny wniosek posła będącego członkiem danej komisji. Oznacza to, że jeżeli istnieje polityczna wola, aby do takiego wysłuchania nie dopuścić to żadna organizacja nie ma szans na przedstawienie swojej opinii, nawet jeżeli jest ekspertem w procedowanym obszarze. Członkowie organizacji często posiadają raporty i materiały oparte na wieloletnim doświadczeniu i znacznie szerszej wiedzy niż zamówione ekspertyzy, stanowiące podstawę do procedowanego aktu prawnego. Szczególnie, że ekspertyza może być zamówiona przez osobę, która uczestniczyła w pracach nad tworzeniem danego aktu prawnego i ma jedynie potwierdzać z góry ustalone założenia. W ostatnich latach na sile przybiera także SLAPP (ang. Strategic lawsuit against public participation – strategiczne pozwy przeciwko udziałowi społecznemu). Jest to forma nadużycia prawa stosowana m.in. przez wpływowych biznesmenów czy polityków w celu uciszenia aktywistów, dziennikarzy i organizacji strażniczych. Powszechnie stosowanymi metodami jest nękanie, zastraszanie czy próby doprowadzenia do bankructwa.

Prawo, Państwo, SLAPP cd.

Dodatkowo, procesy sądowe często prowadzone są przez dobrze opłacane kancelarie prawne i mogą skutecznie blokować bojkoty, pokojowe protesty czy ujawnianie nieprawidłowości. Konsekwencje SLAPP nie ograniczają się jedynie do wpływu na życie indywidualnych osób, ale osłabiają demokrację, uniemożliwiają wolność słowa, wypaczają wymiar sprawiedliwości, stanowiąc zagrożenie dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. SLAPP cały czas rośnie w siłę a w ciągu ostatnich 4 lat odnotowano zwiększony wzrost pozwów w Chorwacji, Włoszech i Polsce.

Problemy lokalnych strażników

Oczywiście wszystkie wymienione wyżej problemy w równym stopniu dotyczą także lokalnych organizacji strażniczych, które również borykają się z niezależnością finansową, dostępem do informacji publicznej czy problemami związanymi z ustawodawstwem. Jednak to co jest specyficzne dla lokalnych organizacji strażniczych i nie pojawia się w innym organizacjach to bardzo duża samotność w działaniu. W wywiadzie dla NGO.PL Katarzyna Batko-Tołuć, Wiceprezes i dyrektor programowa Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska ujmuje to tak: „Zebraliśmy grupę zainteresowanych i zorganizowaliśmy pięć spotkań, z czego trzy były poświęcone tematyce prawnej. Lokalni działacze byli nimi żywo zainteresowani, mieli wiele pytań, sporo się nauczyli. Jednak w trakcie spotkań cały czas przebijały się inne tematy, które wyraźnie leżały im na sercu. Mówili, że jest im trudno działać, bo nikt nie chce się do nich przyłączyć. Czują się osamotnieni – w mniejszych ośrodkach miejskich ludzie boją się kontrolować władzę. Być może to właśnie to osamotnienie jest dziś największym problemem lokalnych watchdogów”. Kolejnym typowym problemem lokalnych organizacji strażniczych są zależności i układy personalne.

Problemy lokalnych strażników cd.

Wiadomo, że gazeta lokalna finansowana przez samorząd nie spełni swojej roli w ujawnianiu prawdy, a będzie jedynie doskonałym narzędziem propagandowym. Społeczność nie wesprze organizacji strażniczej, a nawet może być ona traktowana jako wróg publiczny, jeżeli połowa mieszkańców ma swoje powiązania rodzinne i układy w gminie. Strażnik w takiej społeczności może zostać wykluczony czy napiętnowany, ponieważ uchodzi za osobę, która burzy ustalony ład. Podobny problem występuje z rozpatrywaniem skarg. Wynik rozpatrzenia skargi złożonej na burmistrza znany jest z góry, jeżeli radni komisji są w koalicji, która go popiera. Można powiedzieć, że w takich warunkach organizacja strażnicza niestety nie ma żadnych szans powodzenia. Wydaje się, że nic się nie zmieni, jeżeli nie zmieni się najpierw świadomość społeczna. Mogłyby w tym celu pomóc kampanie i akcje informacyjne skierowane do mniejszych miejscowości w celu uświadomienia, że organizacje strażnicze działają w imieniu wszystkich obywateli i dążą do poprawy warunków wszystkich.

**Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego**
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich
na lata 2018–2030 PROO

